

Marek Kwiek

Polské vysoké školství: snižování počtu studentů a jeho důsledky

Pramen: Marek Kwiek: *Poland's System: Contraction and Implications*. International Higher Education, Number 69: Fall 2012.

V blízké budoucnosti se v Polsku očekává největší pokles počtu vysokoškolských studentů v Evropě. Stojí za tím především demografické důvody. Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) zpracovala pro Polsko dva scénáře. Podle prvního poklesnou do roku 2025 počty nově zapsaných vysokoškoláků na 55 % stavu v roce 2005, což představuje propad o téměř milion studentů (947 tisíc). Druhý scénář OECD předpokládá podle posledních trendů, že se počty studentů sníží na 65 % stavu z roku 2005, čili klesnou o téměř 800 tisíc studentů (přesněji o 775 tisíc). V Evropě tak razantní snížení počtu studentů, k jakému má dojít v důsledku demografického vývoje v Polsku, nemá obdoby. Předpokládá se, že počty studentů se sníží z 1,82 milionů v roce 2010 na 1,52 milionů v roce 2015; avšak v roce 2020 jich už má být pouze 1,25 milionu. Na koho tento pokles dopadne? Pokles počtu vysokoškoláků se nějakým způsobem dotkne veřejného i soukromého sektoru. Pokud však prezenční studium na veřejných vysokých školách zůstane bezplatné a bude se nadále financovat z daní, dotkne se pokles zejména studia, za které dnes studenti platí školné. Není tomu tak jen na soukromých školách, ale také v kombinovaném a distančním studiu na všech školách. Studijní místa hrazená z veřejných prostředků jsou dnes v Polsku nabízena totiž pouze v rámci řádného prezenčního studia na veřejných školách, všichni ostatní studenti platí školné. Demografický vývoj proto zasáhne podstatně silněji soukromý sektor, kde se za studium musí platit.

V žádném evropském systému nedojde v důsledku demografických změn ke srovnatelnému zmenšení studentské populace.

Hlavní otázkou tedy je, zda bude v Polsku zavedeno školné také v prezenčním studiu na veřejných vysokých školách. Pokud školné ve veřejném sektoru zavedeno nebude, zůstanou

počty studentů v prezenčním studiu prakticky na současné úrovni. V roce 2020 by tak mělo studovat zhruba 850 tisíc studentů, což je přibližně stejně jako v roce 2010. Pokud se však školné prosadí, počty studentů poklesnou ve veřejném i v soukromém vysokoškolském sektoru a ve všech formách studia. V roce 2020 by pak v prezenčním studiu na veřejných vysokých školách mělo studovat odhadem pouze 550 tisíc studentů.

Pokud však školné nebude a veřejný sektor se bude s touto výhodou dále rozvíjet, počet zapsaných v řádném studiu na veřejných vysokých školách může v roce 2020 dosáhnout až 1 milionu. Poroste-li totiž počet těchto studijních míst (obsazovaných na základě „první volby“ studentů) v letech 2011–2020 o pouhých 2 % ročně, na konci desetiletí dosáhne více než milionu. V důsledku toho ovšem v soukromém sektoru dojde k výraznému úbytku počtu studentů oproti dnešním 580 tisícům. Podle prvního scénáře může být v roce 2020 na soukromých školách celkově pouze 250 tisíc studentů, podle druhého scénáře zhruba 450 tisíc a podle třetího dokonce pouze 100 tisíc studentů.

Důsledky pro soukromé vysoké školství

Politická rozhodnutí mohou mít nečekané souvislosti. Polské soukromé vysoké školství je v současnosti se svou třetinou celkového počtu studentů asi největší v Evropě (přesněji soukromé školy v roce 2010 navštěvovalo 31,8 % z celkového počtu 1,82 milionů studentů všech vysokých škol v Polsku), ale jeho budoucnost do značné míry závisí na tom, zda bude v konkurenčním veřejném sektoru celoplošně zavedeno školné. Pokud se školné neprosadí, soukromé vysoké školství se výrazně zmenší (přinejmenším o 60 %). Pokud však školné zavedeno bude, dojde k poklesu přibližně o čtvrtinu, tedy na 75 % současného stavu.

Celoplošné zavedení školného na veřejných vysokých školách tedy představuje tu nejúčinnější strategii, která soukromému sektoru umožní v následujících letech přežít demografický propad. Strategie jednotlivých soukromých škol budou ve srovnání s celostátními změnami ve financování veřejných institucí mnohem méně podstatné.

Pokud nedojde k celoplošnému zavedení školného pro všechny studenty, soukromý sektor se výrazně zmenší, a to o 60 % a více.

Odsouvání platby školného ve veřejném sektoru tak může mít v situaci padající demografické křivky pro soukromý sektor katastrofální důsledky. Záchranou by mohlo být slučování soukromých škol s veřejnými. Přijímání zahraničních studentů je sice důležitý krok, ale

nemůže celkovou situaci příliš ovlivnit (v roce 2010 činil podíl zahraničních studentů méně než 1 %). Nový právní předpis z března 2011 však na základě veřejné debaty mezi tvůrci vzdělávací politiky a akademickou obcí, která proběhla v letech 2008–2010, školné neuzákonil.

Úloha koncepčních kroků

Demografické faktory, které budou Polsko ovlivňovat v následující dekádě, jsou dobře známé. Totéž už však neplatí o politických faktorech. Do značné míry budou záviset na tom, jakým směrem se tvůrci vysokoškolské politiky rozhodnout jít. Jednou z možností (známou z politické ekonomie reforem) je nic neměnit – v daném případě tedy nezavádět školné pro všechny. Ani nový vysokoškolský zákon v oblasti školného nic nového nepřináší. Mnohem průraznější a zároveň také mnohem kontroverznější je názor, že do současného stavu je třeba zasáhnout, zejména prostřednictvím celkové změny systému financování.

Možné koncepční kroky, které podpoří soukromý sektor ve zhoršující se demografické situaci, se mohou týkat pouze tohoto sektoru (zvažuje se například možnost zavedení veřejných dotací na výuku studentů v prezenčním studiu, kterých bylo v roce 2010 celkem 110 tisíc – tedy 17 % všech studentů soukromých vysokých škol), nebo pouze veřejného sektoru (zavedení školného pro všechny studenty bez výjimky). Případně může jít o kombinaci těchto dvou opatření, která ovlivní oba sektory. Jako možné se jeví i zavedení školného pro všechny studenty ve veřejném sektoru, které podporuje Polská konference rektorů; z politického hlediska je to však dosti složité. Lobbisté prosazující jeden či oba zmíněné koncepční kroky mají v současné době plné ruce práce, která zřejmě hned tak neskončí. Pro budoucnost vysokého školství jako celku je proto vývoj vzdělávací politiky s ohledem na demografické faktory nesmírně důležitý.

Dlouhodobý pokles

Polské soukromé vysoké školství je z globálního hlediska poměrně výjimečným jevem. Postupný pokles se projevuje v podílu zapsaných studentů i v jejich absolutních počtech. Počty studentů budou v následujícím desetiletí rok od roku nižší. Vysoké školství, které v současné době zahrnuje také 325 soukromých vysokých škol, v nichž se vzdělává téměř 600

tisíc studentů (v roce 2010), a vysokoškolská politika stojí před nelehkou výzvou: připravit spravedlivý postup, který zohlední demografický propad populačních kohort ve věku studentů vysokých škol. Ke krátkodobým poklesům v počtech studentů v soukromém vysokoškolském vzdělávání docházelo v postkomunistických evropských zemích i v předchozích letech, ovšem současný vývoj v Polsku je přeci jen jiný případ.

Na rozdíl od ostatních zemí střední a východní Evropy má současný a předpokládaný pokles v počtech studentů vysokých škol v Polsku spíše dlouhodobý než časově omezený charakter. Jeho důsledky se projeví ve veřejném i v soukromém sektoru a nejzásadnějším politickým faktorem, který ovlivní pohyb mezi těmito sektory, bude zavedení (či nezavedení) školného na veřejných vysokých školách. Není jasné, kdy bude Polsko připraveno na novou realitu a do jaké míry se otázka přežití soukromého sektoru v letech 2011–2020 dostane na seznam politických priorit. Zavedení školného v současné době navíc ztěžují dopady ekonomické krize. Celkové povědomí laické i odborné veřejnosti o hrozící demografické krizi ve vysokoškolském vzdělávání (tedy nejen o krizi penzijního a zdravotního systému) je mizivé. Demografický vývoj musí být nutně důležitým faktorem, na který nová vysokoškolská koncepce musí reagovat.

Marek Kwiek je profesorem a ředitelem Centra pro veřejnou politiku na Univerzitě v Poznani; dlouhodobě se věnuje vysokoškolské politice a vzdělávacím systémům.